

Ніна Рогатинська,

доктор юридичних наук, професор, завідувач
кафедри кримінального права та процесу
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0617-6114>

Вікторія Русняк,

студентка юридичного факультету
Західноукраїнського
національного університету

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті досліджуються особливості здійснення правосуддя в умовах воєнного стану, акцентуючи увагу на основних викликах, з якими стикається судова система під час військових конфліктів. Аналізується адаптація судових процедур до змінених умов, включаючи використання дистанційних технологій, зокрема відеоконференцій, для проведення судових засідань. Це сприяє зниженню ризиків для учасників процесу та підвищенню оперативності розгляду справ. Використання таких технологій не тільки дозволяє мінімізувати фізичні контакти між учасниками судового процесу, а й забезпечує швидше реагування на ситуації, коли традиційний спосіб судового засідання є складним або небезпечним. Особливу увагу приділено необхідності дотримання прав людини навіть в умовах надзвичайних ситуацій, зокрема забезпеченню права на справедливий суд, прав затриманих осіб та доступу до правової допомоги. У статті акцентується, що навіть під час воєнного стану не повинно бути компромісів у забезпеченні базових прав громадян, що є основою правової держави.

Окремо розглянуто міжнародний досвід, зокрема практики Ізраїлю щодо використання спеціалізованих судових органів для розгляду справ, пов'язаних із національною безпекою. Ізраїль, з огляду на свою специфічну ситуацію, розвинув систему військових судів та спеціалізованих судових органів, які займаються розглядом справ, що прямо стосуються захисту національної безпеки. У цих судових органах приділяється велика увага швидкому та ефективному розгляду справ, при цьому зберігається баланс між оперативністю процесу та дотриманням прав людини.

Ключові слова: правосуддя, судова система, судове провадження, правовий режим воєнного стану, захист прав і свобод громадян, право на судовий захист.

Rohatynska N., Rusniak V.

Features of the administration of justice in wartime conditions

The administration of justice during martial law presents significant challenges and necessitates the adaptation of the judicial system to new realities. Military conditions require changes not only in logistics and court locations but also in legal procedures. The primary goal remains ensuring effective and fair justice while safeguarding fundamental rights and freedoms, which becomes particularly complex in crisis situations.

A key aspect of judicial adaptation is the safety of all participants, given the increased risk of physical violence and terrorist threats. The use of video conferencing emerges as a crucial tool, reducing security risks while maintaining judicial efficiency. Additionally, procedures must be adjusted to expedite case resolution, particularly in matters related to national security threats such as espionage and terrorism, without compromising defendants' rights.

Maintaining transparency is essential to uphold public and international trust in the judiciary. Digital technologies, including remote hearings, facilitate broader participation by witnesses and experts who may face logistical or security challenges. The Ukrainian law on martial law provides a legal basis for these adaptations, enabling courts to function effectively under wartime constraints.

The implementation of digital judicial processes not only ensures continuity during wartime but also lays the groundwork for long-term modernization. These adaptations enhance accessibility, efficiency, and responsiveness, demonstrating the judiciary's resilience while safeguarding justice and the rule of law in Ukraine.

Keywords: justice, judicial system, judicial proceedings, legal regime of martial law, protection of citizens' rights and freedoms, right to judicial protection.

Постанова проблеми. У сучасних умовах, коли світ стикається з численними війсьними конфліктами, питання здійснення правосуддя в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності. Воєнний стан, як правовий режим, передбачає введення особливих заходів, які можуть впливати на функціонування судової системи. Це ставить перед правовою наукою та практикою завдання адаптації судочинства до викликів, спричинених війсьними діями. Значне зміщення акцентів у правозастосуванні, необхідність забезпечення національної безпеки та одночасне дотримання прав і свобод особи вимагає від держави вдосконалення правових механізмів та розробки нових підходів до реалізації правосуддя.

З огляду на вищезазначені виклики, дослідження особливостей здійснення правосуддя в умовах воєнного стану стає не тільки актуальним, але й необхідним. Це дає можливість вивчити, як змінюються судові процедури, як адаптуються правові норми до нових реалій, та яким чином можна забезпечити збалансований підхід між потребами державної безпеки та захистом фундаментальних прав людини.

Умови воєнного стану накладають значні обмеження та вимоги на здійснення правосуддя, що актуалізує потребу в дослідженні особливостей функціонування судової системи в цей період. Це пов'язано з необхідністю адаптації правових процедур до викликів, які виникають під час воєнних дій, забезпечення захисту прав і свобод громадян, а також оперативного реагування на злочинність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання здійснення правосуддя в умовах воєнного стану є важливим аспектом правової науки, однак залишається недостатньо розвиненим. Хоча в юридичній літературі є значна кількість наукових праць, присвячених проблемам воєнного стану, більшість із них фокусується на теоретичних питаннях, таких як правове регулювання воєнного стану, його історія та загальні принципи та досліджувались такими науковцями як: Бабій, І. О., Герасименко, Н. С., Мельник, П. В., Савченко, В. С., Смокович М. І., Теремецький В.І., Федоренко Т. В., Кравцова М. О, Дацюк Т. К. та інші.

Метою статті є дослідження особливостей здійснення правосуддя в умовах воєнного стану, виявлення основних викликів і проблем, з якими стикається судова система, а також розробка рекомендацій щодо оптимізації судових процедур для забезпечення ефективного і справедливого правосуддя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здійснення правосуддя в умовах воєнного стану несе в собі значні виклики та потребує глибокої адаптації судової системи до нових реалій. Військові обставини змушують вносити зміни не лише в логістику та місце проведення судових засідань, але й у самі правові процедури. Основною метою залишається забезпечення ефективного та справедливого правосуддя, проте це має відбуватися на тлі захисту фундаментальних прав і свобод громадян, що стає особливо важливим і складним завданням у кризових умовах.

Одним із ключових аспектів адаптації судових процесів під час воєнного стану є забезпечення безпеки всіх учасників судового процесу. Загроза фізичного насильства або терористичних актів може значно підвищитися, тому важливо мінімізувати ризики, пов'язані з проведенням засідань у традиційних судових залах. В цьому контексті з'являється потреба у використанні таких технологій, як відеоконференції, що дозволяють проводити слухання дистанційно. Це не тільки знижує фізичний ризик для учасників, але й сприяє збереженню оперативності судового розгляду [7, с. 93].

Адаптація процедур також має включати чіткіші правила щодо швидкості винесення судових рішень. В умовах воєнного стану судам може знадобитися прискорити процеси, щоб вчасно реагувати на злочини, які становлять безпосередню загрозу національній безпеці, такі як шпигунство чи тероризм. Водночас, це не повинно відбуватися за рахунок дотримання прав обвинувачених та права на справедливий розгляд.

Особлива увага має бути приділена підтримці прозорості та відкритості судових процесів, навіть якщо вони адаптовані під воєнні умови. Прозорість є ключовою для підтримки довіри населення та міжнародної спільноти до судової системи країни. Це включає не тільки відкрите висвітлення судових процесів, але й доступність рішень для громадського огляду.

Використання відеоконференцз'язку стає одним з ключових інструментів в цьому контексті. Це дозволяє проводити слухання з мінімізацією контактів між учасниками, зменшуючи ризики їхньої безпеки. Зокрема, відеоконференції можуть бути використані для допиту свідків, обвинувачених та надання показань експертами, які перебувають у різних географічних локаціях [4, с. 15].

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» забезпечує правову основу для адаптації судових процедур до умов воєнного часу, включаючи можливість використання сучасних технологій для забезпечення продовження роботи судової системи. Зокрема, цей закон дозволяє судам використовувати технічні засоби для проведення засідань дистанційно, що стає критично важливим в умовах, коли традиційні судові засідання можуть становити загрозу здоров'ю та безпеці учасників.

Впровадження відеоконференцз'язку в судовій практиці дозволяє значно зменшити час, необхідний для організації і проведення засідань. Ця технологія усуває необхідність у фізичній присутності всіх учасників у судовій залі, що дозволяє планувати та проводити слухання з більшою гнучкістю та оперативністю. В такий спосіб, суди можуть швидше реагувати на судові потреби, навіть під час воєнних обмежень [2, с. 30].

Ще однією перевагою цифрового формату засідань є можливість залучення свідків і експертів, які через логістичні або безпекові обставини не можуть бути присутніми у суді. Це особливо важливо в умовах воєнного стану, коли переміщення людей може бути обмеженим або небезпечним. Відеоконференцз'язок відкриває можливість для участі в процесі осіб з будь-якого місця, що має стабільне Інтернет-з'єднання.

Також, використання дистанційних технологій в судочинстві сприяє зниженню ризиків, пов'язаних з безпекою учасників процесу. В умовах військового стану, коли ризик терористичних актів або інших загроз може бути підвищеним, забезпечення можливості проведення засідань без необхідності фізичної присутності знижує потенційну небезпеку для всіх учасників процесу.

Ці зміни не лише підтримують безперебійну роботу судової системи під час воєнного стану, але й відкривають перспективи для подальшого розвитку і модернізації судочинства в Україні. Адаптація до цифрових технологій може слугувати стимулом для оновлення та вдосконалення процесуальних норм в мирний час, зробивши судову систему більш доступною, швидкою та ефективною [3, с. 111].

Тому, адаптація судових процедур під час воєнного стану є ключовим кроком для забезпечення неперервності правосуддя, захисту прав і свобод осіб та підтримки загальної правопорядку в державі.

У контексті воєнного стану, судова система зіштовхується зі значними викликами при розгляді справ, пов'язаних із воєнними злочинами, порушеннями військової дисципліни, шпигунством, державною зрадою, та іншими серйозними кримінальними діяннями. Однією з основних особливостей таких справ є врахування статусу військовополонених, який регулюється як національними, так і міжнародними правовими нормами [1, с. 16].

Міжнародне гуманітарне право, особливо Женевські конвенції та їх Додаткові протоколи, є основоположними документами, які регулюють правила ведення війни та захисту осіб, які не беруть участь у бойових діях або з яких бойові дії були припинені, таких як військовополонені. Ці нормативні акти визначають правові рамки для гуманного поводження з військовополоненими та мають величезне значення для забезпечення прав людини навіть у контексті збройних конфліктів.

Основним принципом у поводженні з військовополоненими є заборона на жорстоке поводження. Вони мають бути захищені від будь-яких актів насильства, інтимідації, образливих заяв, і непристойного поводження. Женевські конвенції вимагають, щоб військовополонені трималися в гідних умовах, що включає адекватне харчування, одяг, житло та медичне обслуговування. Крім того, військовополонені мають право на зв'язок зі своїми родинами та отримання допомоги від нейтральних організацій, таких як Червоний Хрест [5, с. 47].

Держава, що утримує військовополонених, несе відповідальність за забезпечення їхніх прав згідно з міжнародним правом. Це включає захист від актів насильства та повагу до їхньої особи та честі. Важливою є також обов'язок забезпечення справедливого та неупередженого судового розгляду у випадках, коли військовополонені обвинувачуються у воєнних злочинах або інших правопорушеннях.

Женевські конвенції наголошують, що будь-який судовий процес, що стосується військовополонених, повинен проводитись у відповідності з тими ж процесуальними гарантіями, які застосовуються до збройних сил держави, яка утримує цих полонених. Це забезпечує, що військовополонені матимуть право на захист, можливість представляти докази на свій захист та право на апеляцію рішень.

Розуміння та дотримання цих міжнародних правових рамок є критично важливим для забезпечення гуманного поводження з військовополоненими і підтримання міжнародної стабільності та правопорядку.

У випадках воєнних злочинів, розгляд справ може також включати питання, які стосуються неправомірного поводження з військовополоненими, порушення умов їх утримання або нелюдського поводження. Такі порушення є серйозними кримінальними діяннями, що вимагають глибокого розуміння як національного законодавства, так і міжнародних конвенцій.

Суддям, що розглядають такі справи, необхідно володіти глибокими знаннями в області міжнародного гуманітарного права, а також національного законодавства, що стосується воєнних дій та воєнного стану. Це важливо для забезпечення, що всі процедури проводяться у відповідності з законом, та що права всіх учасників, включаючи військовополонених, належним чином захищені.

Такий підхід не тільки сприяє справедливості та законності судових розглядів, але й підтримує міжнародний імідж країни як такої, що дотримується міжнародних норм та зобов'язань, навіть у воєнний час.

Варто зазначити, що в контексті воєнного стану, однією з найбільш складних і важливих задач є підтримання балансу між національною безпекою та захистом основоположних прав і свобод осіб. Виникає значний ризик, що заходи, спрямовані на забезпечення безпеки держави, можуть призводити до обмеження прав і свобод громадян, що вимагає ретельного аналізу та обдуманих рішень.

Продовження строків утримання під вартою під час воєнного стану є складною темою, що порушує баланс між потребою в національній безпеці та дотриманням прав людини. У звичайних умовах законодавство встановлює чіткі строки утримання під вартою, і перевищення цих строків є можливим лише за наявності обґрунтованих підстав. Однак під час воєнного стану ситуація змінюється: держава може розглядати продовження строків утримання як необхідний захід для запобігання ризикам, пов'язаним з підозрюваними у злочинах, які загрожують національній безпеці [7, с. 90].

Водночас подібні зміни мають бути під контролем, оскільки продовження строків утримання без належних підстав може призвести до порушення процесуальних прав та негативного впливу на довіру до судової системи. Воєнний стан не повинен ставати приводом для безпідставного обмеження особистої свободи. Тому важливо, щоб продовження строків утримання під вартою завжди було чітко обґрунтоване та підтверджене належними доказами, а кожен випадок проходив ретельний перегляд та був під наглядом судових і контролюючих органів.

Для запобігання можливим зловживанням у цій сфері можуть бути впроваджені додаткові процесуальні гарантії, наприклад, періодичний перегляд підстав утримання під вартою або створення спеціальних процедур для перевірки обґрунтованості кожного продовження строку. Ці механізми дозволили б зберегти необхідний баланс між потребою захисту суспільства та дотриманням прав затриманих осіб, підтримуючи легітимність правових процесів навіть у складні часи.

Обмеження доступу до правової допомоги також є значною проблемою. Право на захист є фундаментальним, і його обмеження може серйозно підірвати довіру до судової системи та правосуддя взагалі. Юридичне представництво є ключовим елементом справедливого судочинства, і його обмеження під час воєнного стану має бути обмежене до мінімуму [8, с. 40].

Виклики для правозахисних організацій полягають у моніторингу та звітуванні про будь-які випадки порушення прав людини під час воєнного стану. Важливо забезпечити, що усі випадки порушення процесуальних норм ретельно документуються і аналізуються, а винні особи притягуються до відповідальності. Збереження правової держави, навіть у воєнний час, є критично важливим для підтримки довіри громадян до уряду і судової системи.

Знаходження оптимальних рішень вимагає діалогу між урядом, судовою системою, правозахисними організаціями та громадськістю. Потрібно розробляти та впроваджувати механізми, що дозволяють забезпечити безпеку, не порушуючи основоположних прав. Це може включати тимчасове введення додаткових судових перевірок для продовження строків утримання під вартою, забезпечення доступності та якості правової допомоги всім, хто потребує, та створення прозорих механізмів звітності і контролю за діями правоохоронних органів [9, с. 56].

Такий комплексний підхід допоможе забезпечити, що зусилля зі зміцнення національної безпеки не перетворяться на загрозу для основоположних прав та свобод осіб, і що воєнний стан не стане причиною систематичного порушення прав людини.

Досвід інших країн, які використовували спеціалізовані судові системи під час воєнного стану, може бути особливо корисним для України в контексті підвищення ефективності своєї правосудної системи в умовах військового конфлікту. Розглянемо, наприклад, Ізраїль, який має значний досвід управління судовими процесами в умовах тривалого національного та безпекового напруження.

У Ізраїлі спеціальні військові суди відіграють ключову роль у забезпеченні правопорядку і безпеки, особливо в часи військових конфліктів та воєнного стану. Ці суди мають компетенцію розглядати справи, пов'язані з військовими злочинами, шпигунством, тероризмом, а також інші питання, що стосуються національної безпеки. Однією з особливостей таких судів є їх здатність швидко реагувати на зміни в безпековому середовищі, а також можливість застосування спеціальних процедур, що враховують унікальні умови війни та безпеки [6, с. 70].

У воєнні часи, коли стандартні процедури часто вимагають адаптації до змінюваних умов, спеціалізовані військові суди виявляються не просто доцільними, а життєво необхідними. Досвід Ізраїлю в цій

галузі слугує яскравим прикладом ефективності таких установ у забезпеченні швидкості, спеціалізації та дотриманні правових стандартів, що є вирішальним для національної безпеки.

Швидкість розгляду справ в ізраїльських військових судах демонструє, наскільки важливою є оперативність у військовий період. Це не просто питання ефективності, але і невідкладності, адже зволікання можуть призвести до серйозних загроз для національної безпеки. Швидке проведення слухань та винесення рішень дозволяє ефективно реагувати на безпекові інциденти, забезпечуючи при цьому, що правосуддя не стає заручником обставин.

Спеціалізація суддів у військових судах грає ключову роль у забезпеченні правильного розуміння та інтерпретації військових і безпекових питань. Судді, які мають спеціалізовані знання і досвід у цих сферах, краще обізнані з контекстом і можуть здійснювати більш виважені та об'єктивні рішення. Це не лише сприяє справедливості, але й підвищує довіру до судової системи в очах громадськості та міжнародної спільноти.

Дотримання правових стандартів є фундаментом, на якому побудовано діяльність військових судів в Ізраїлі. Незважаючи на особливості роботи та потребу в швидкості, ізраїльські військові суди завжди залишаються в рамках міжнародних та національних правових стандартів, забезпечуючи права обвинувачених і потерпілих. Строге дотримання законодавства гарантує, що навіть у воєнний час правосуддя здійснюється справедливо та прозоро [8, с. 40].

Україна, яка продовжує стикатися з викликами воєнного стану, має унікальну можливість взяти на озброєння міжнародний досвід для вдосконалення власних правосудних механізмів. Ізраїльська модель військових судів, яка ефективно вирішує питання національної безпеки і військових злочинів, може слугувати прикладом для України. Розгляд можливості створення спеціалізованих судів або судових палат, які б зосереджувались на справах, пов'язаних із національною безпекою та військовими злочинами, має потенціал значно підвищити ефективність та адекватність правосуддя в Україні.

Створення таких спеціалізованих структур дозволить забезпечити швидкість розгляду справ, що є критично важливим у воєнний час, коли кожна затримка може мати серйозні наслідки для національної безпеки. Спеціалізація суддів у цих судах дозволить глибше розуміння специфіки військових і безпекових справ, а також підвищить якість судових рішень, що базуватимуться на глибокому знанні відповідних законів та норм.

Окрім того, дотримання міжнародних правових стандартів у роботі цих судів підвищить довіру не тільки з боку громадян України, але й з боку міжнародної спільноти. Це стане важливим фактором у підтримці міжнародної легітимності та визнанні України як країни, яка дотримується прав і свобод громадян, навіть під час воєнного стану.

Впровадження спеціалізованих судових механізмів також сприятиме більшій систематизації та організації в судовому процесі, що, у свою чергу, зробить правосуддя більш прозорим і зрозумілим для громадян. Це допоможе зміцнити верховенство права та забезпечити належне виконання законів, що є основою стабільності і безпеки будь-якої держави.

Такий підхід вимагатиме від України не лише змін в законодавстві, але й значних організаційних та освітніх ініціатив для підготовки кваліфікованих фахівців, здатних ефективно працювати в новій судовій системі. Таке нововведення може стати важливим кроком у розвитку української правової системи та підтвердженням її здатності адаптуватися до викликів сучасності.

Адаптація подібних практик в Україні вимагатиме глибокого аналізу існуючих законодавчих рамок, а також розробки нових законопроектів, що враховують унікальні умови та виклики воєнного часу, що, в свою чергу, сприятиме більш ефективному і справедливому правосуддю.

Здійснення правосуддя в умовах воєнного стану вимагає глибокого переосмислення та адаптації правових норм та процедур. Аналіз національного та міжнародного досвіду, а також розробка нових підходів, які дозволять забезпечити правосуддя без порушення основних прав і свобод, є ключовими завданнями для судової системи в такий складний період.

Тому, здійснення правосуддя в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу, що враховує не тільки виклики сучасних воєнних реалій, але й незмінні принципи правової держави. Воєнний стан вимагає від судової системи гнучкості, здатності оперативно адаптувати процедури та інфраструктуру до нових умов, забезпечуючи при цьому дотримання прав і свобод громадян. Основним завданням залишається не лише збереження ефективності правосуддя, а й підтримання довіри громадськості до судової системи, що є надзвичайно важливим у критичні періоди.

Застосування сучасних технологій, таких як відеоконференції, стає важливим інструментом у забезпеченні безпеки учасників процесу та безперервності судових засідань. Це дозволяє мінімізувати фізичні ризики та зменшити навантаження на суди, що є особливо корисним у кризових ситуаціях, коли ресурси та час є обмеженими. Однак, використання таких інструментів має супроводжуватися належними правовими гарантіями, які б захищали права учасників процесу та забезпечували справедливість.

Адаптація судових процедур також передбачає прискорення процесів у випадках, що мають безпосередній вплив на національну безпеку, таких як злочини проти держави. Однак, важливо, щоб це не стало приводом для порушення процесуальних норм або зниження рівня захисту прав обвинувачених. Кожен крок у напрямку прискорення процесуального розгляду має бути обґрунтованим і відповідати стандартам справедливого судочинства, які підтримуються як на національному, так і на міжнародному рівні.

Особливу роль у підтриманні ефективного правосуддя під час воєнного стану відіграє прозорість судової системи. Навіть у складних умовах відкритість та доступність рішень є ключовими для збереження громадської довіри та забезпечення законності. Це також має важливе значення для міжнародної спільноти, яка стежить за дотриманням прав людини в країнах, що переживають військові конфлікти.

Висновки. Адаптація правосуддя в умовах воєнного стану вимагає від держави балансування між забезпеченням оперативності та дотриманням принципів правосуддя, що є фундаментальними для правової системи України. Перегляд процесуальних норм, запровадження нових технологій та підвищення прозорості судових процедур є кроками, які можуть допомогти Україні адаптувати судову систему до нових умов без втрати її легітимності та авторитету. Цей процес повинен базуватися на глибокій повазі до прав людини та прагненні зберегти верховенство права, навіть у найскладніших обставинах.

Список використаних джерел

1. Алексеев О. В. Особливості застосування міжнародного гуманітарного права у збройних конфліктах: огляд українського та міжнародного досвіду. *Юридичний вісник*. 2021. № 3. С. 14-22.
2. Бабій І. О. Адаптація судових процесів під час воєнного стану: правові аспекти та іноземний досвід. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2020. № 4. С. 29-37.
3. Герасименко Н. С., Мельник П. В. Вплив воєнного стану на правосуддя: аналіз міжнародного досвіду та перспективи для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. № 3. С. 108-115.
4. Дяченко Ю. М. Застосування відеоконференцв'язку в судовій системі під час надзвичайного стану та війни. *Юридична наука та практика: виклики і перспективи*. 2020. № 5. С. 12-18.
5. Захаров, К. А. Правові засади захисту воєннопонених: сучасний погляд та міжнародний досвід. *Український журнал міжнародного права*. 2021. № 2. С. 41-50.
6. Кириченко М. О., Тимченко С. Л. Прозорість та забезпечення прав людини в умовах воєнного стану: міжнародні стандарти та українські реалії. *Вісник Конституційного Суду України*. 2022. № 1. С. 67-74.
7. Лапіна О. П. Дотримання прав обвинувачених у судових процесах під час воєнного стану: питання ефективності та прозорості. *Проблеми правозастосування*. 2021. № 2. С. 88-95.
8. Савченко В. С. Судова система України в умовах воєнного стану: проблеми та перспективи розвитку. *Юридична Україна*. 2020. № 6. С. 36-43.
9. Ткаченко І. В. Міжнародне гуманітарне право і захист прав людини під час збройних конфліктів: погляд на Женевські конвенції. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2021. № 4. С. 52-61.

References

1. Alexeyev, O. V. (2021). Osoblyvosti zastosuvannya mizhnarodnoho humanitarnoho prava u zbroynykh konflikтах: ohlyad ukrayinskoho ta mizhnarodnoho dosvidu [Features of the application of international humanitarian law in armed conflicts: a review of Ukrainian and international experience]. *Yurydychnyy visnyk – Legal Bulletin*, 3, 14-22 [in Ukrainian]
2. Babiy, I. O. (2020). Adaptatsiya sudovykh protsesiv pid chas voiennoho stanu: pravovi aspekty ta inozemnyy dosvid. [Adaptation of judicial processes during martial law: legal aspects and foreign experience]. *Visnyk Natsionalnoyi akademiyi pravovykh nauk Ukrayiny – Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 4, 29-37 [in Ukrainian]
3. Herasymenko, N. S., Melnyk, P. V. (2021). Vplyv voiennoho stanu na pravosuddya: analiz mizhnarodnoho dosvidu ta perspektyvy dlya Ukrayiny [The impact of martial law on justice: an analysis of international

- experience and prospects for Ukraine]. *Naukivyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*, 3, 108-115 [in Ukrainian]
4. Dyachenko, Yu. M. (2020). Zastosuvannya videokonferentsy'yzku v sudoviy systemi pid chas nadzvychnoho stanu ta viyny [The use of video conferencing in the judicial system during a state of emergency and war]. *Yurydychna nauka ta praktyka: vyklyky i perspektyvy – Legal Science and Practice: Challenges and Prospects*, 5, 12-18 [in Ukrainian]
 5. Zakhrov, K. A. (2021). Pravovi zasady zakhystu voienopolonenykh: suchasnyy pohlyad ta mizhnarodniy dosvid. [Legal foundations of the protection of prisoners of war: modern views and international experience]. *Ukrayinskyy zhurnal mizhnarodnoho prava – Ukrainian Journal of International Law*, 2, 41-50 [in Ukrainian]
 6. Kyrychenko, M. O. & Tymchenko, S. L. (2022). Prozhorist ta zabezpechennya prav lyudyny v umovakh voiennoho stanu: mizhnarodni standarty ta ukrayinski realiyyi [Transparency and the protection of human rights in the conditions of martial law: international standards and Ukrainian realities]. *Visnyk Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny – Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine*, 1, 67-74 [in Ukrainian]
 7. Lapina, O. P. (2021). Dotrymannya prav obvynuvachenyh u sudovykh protsesakh pid chas voiennoho stanu: pytannya efektyvnosti ta prozhorysti [Ensuring the rights of defendants in judicial processes during martial law: issues of efficiency and transparency]. *Problemy pravozaastosuvannya – Problems of Law Enforcement*, 2, 88-95 [in Ukrainian]
 8. Savchenko, V. S. (2020). Sudova systema Ukrayiny v umovakh voiennoho stanu: problemy ta perspektyvy rozvytku [The judicial system of Ukraine under martial law: problems and development prospects]. *Yurydychna Ukrayina – Legal Ukraine*, 6, 36-43 [in Ukrainian]
 9. Tkachenko, I. V. (2021). Mizhnarodne humanitarne pravo i zakhyst prav lyudyny pid chas zbroynykh konfliktiv: pohlyad na Zhenivski konventsiyi [International humanitarian law and the protection of human rights during armed conflicts: a view of the Geneva Conventions]. *Naukivyi visnyk Dyplomatychnoyi akademiyi Ukrayiny – Scientific Bulletin of the Diplomatic Academy of Ukraine*, 4, 52-61 [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 12.02.2025